

ÇEŞME – BAĞLARARASI: BATI ANADOLU SAHİL KESİMİNDE BİR TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMİ

Vasıf ŞAHOĞLU* – Ümit ÇAYIR** – Ümit GÜNDOĞAN* – İrfan TUĞCU***

Anahtar Kelimeler: *Tarihöncesi Dönemlerde Batı Anadolu • Minos • Minoslaşmış • Erken Tunç Çağı
• Tarihöncesi Çağlarda Ege*

Özet: Çeşme – Bağlararası, İzmir ilinde yer alan, son yıllarda keşfedilmiş ve MÖ 3. ve 2. Bin yıllarda iskan görmüş önemli bir kıyı yerleşimidir. Yerleşimin iskan tarihine bakıldığında önemli kesintilerin bulunduğu görülür. Bağlararası'nın MÖ 2. Bin yerleşimi, bu binyılın ilk çeyreğine tarihlenen ve büyük bir deprem katmanıyla birbirinden ayrılan iki tabakadan oluşmaktadır (CB 2 ve CB 1). Erken olan CB 2 tabakası, Batı Anadolu'nun yerel özelliklerinin hakim olduğu bir kıyı kasabası izlenimi vermektedir. Bunu takip eden CB 1 tabakası ise öncekinin aksine, Minos ve Minoslaşmış elemanların oldukça yoğun bir şekilde kendini gösterdiği bir dönemi temsil etmektedir. MÖ 2. Bin'deki "Uluslararası Ruhun" aksine, Çeşme – Bağlararası'ndaki MÖ 3. Bin yerleşiminin oldukça lokal özellikler gösterdiği ve deniz aşırı bağlantılarının yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

ÇEŞME – BAĞLARARASI: A BRONZE AGE SETTLEMENT IN COASTAL WESTERN ANATOLIA

Keywords: *Prehistoric Western Anatolia • Minoan • Minoanizing • Early Bronze Age • Prehistoric Aegean*

Abstract: Çeşme – Bağlararası is a relatively new discovered coastal settlement in Izmir, inhabited during the 3rd and 2nd Millenia BC. The habitation history of the site reflects various gaps. The 2nd Millennium BC. settlement of Bağlararası reflects 2 different levels dating to the second quarter of the Millennium (CB 2 and CB 1) and seperated from each other by a severe earthquake horizon. The earlier CB 2 level revealed the presence of a local western Anatolian coastal settlement while CB 1 reflects a phase with strong Minoan / Minoanizing elements just like in many other coastal settlements around the Aegean. Unlike the "international spirit" of the 2nd millennium, the 3rd Millennium BC. settlement (CB 3) reflects a local character with very little maritime contacts.

* Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu, Arş. Gör Ümit Gündoğan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ABD, Sıhhiye – Ankara; Ankara Üniversitesi Mustafa V. Koç Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Harbiye Cad. No. 2, Denizli Mahallesi, Çeşmealtı – Urla, İzmir.
e-posta: sahoglu@ankara.edu.tr, umitgndgn@gmail.com.

** Dr. Öğr. Üyesi Ümit Çayır, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.
e-posta: umitcayir58@gmail.com.

*** Dr. Öğr. Üyesi İrfan Tuğcu, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.
e-posta: irfantugcu@osmaniye.edu.tr.

Gönderilme tarihi: 30.04.2018; Kabul edilme tarihi: 06.06.2018

Giriş

İzmir ili, Çeşme İlçesinde yer alan Bağlararası ören yeri, ilk kez 2001 yılında, bir inşaat çalışması sırasında keşfedilmiş ve daha sonra 2002 – 2005 yılları arasında, Çeşme Arkeoloji Müzesi Başkanlığı'nda ve Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın bilimsel danışmanlığında kurtarma kazıları yapılarak ortaya çıkarılmaya başlanmış bir Tunç Çağı merkezidir¹. Bu merkezdeki kazılar 2009 yılından itibaren Bakanlar Kurulu Kararıyla, Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu başkanlığında yeniden başlatılmış olup günümüzde de kesintisiz olarak devam etmektedir.

Çeşme'nin merkezinde, marinanın iki sokak arkasında yer alan bu yerleşme malesef büyük ölçüde modern yapılaşmanın altında kalmış olup, araştırılabilecek kısımları oldukça sınırlıdır (Resim 1-2). Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde Bağlararası'nın MÖ 3. Binyılın ortalarından, MÖ 2. Binyılın ikinci yarısına kadar uzanan bir süreçte iskân edildiği anlaşılmıştır.

Anadolu arkeolojisine daha önce çok fazla bilinmeyen Girit – Minos ve Kiklad kültür bölgeleri ile ilişkiler bağlamında çok önemli yeni veriler sunmaya başlayan bu merkez, özellikle çok iyi korunmuş mimari kalıntıları ve MÖ 1700 yıllarında gerçekleşmiş olduğu varsayılan deprem sayesinde de çok iyi korunmuş arkeolojik kontekslere sahiptir. Bu durum, Bağlararası'nı son yıllarda kazısı yapılan en önemli Tunç Çağı merkezlerinden biri konumuna getirmiştir².

MÖ 3. (Res. 3, 16) ve 2. Binyıl (Res. 4) yerleşimleri, jeomorfolojik faktörlerin etkisiyle klasik höyük tabakalaşmasının aksine, yan yana farklı alanlarda tespit edilmiştir (Res. 2)³. İlk yerleşimin bir kıyı bataklığı üzerine kurulduğu⁴ Bağlararası'ndaki bu jeomorfolojik hareketlilik, her iki döneme ait yerleşimlerin yatay düzlemde daha geniş alanlarda detaylı olarak araştırılmasına olanak sağlamıştır. Makalede, Çeşme – Bağlararası'nın özellikle diğer yayın çalışmalarımızda pek değinilmeyen M.Ö. 3. Binyıl yerleşmesi üzerine

¹ Çeşme – Bağlararası'nda İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmalar Projesi (IRERP) projesi çerçevesinde gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar, Ankara Üniversitesi Mustafa V. Koç Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ANKÜSAM) bünyesinde yürütülmektedir. Proje, Türkiye Cumhuriyeti, Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (Proje No. 2006 – 0901024), TÜBİTAK (Proje No: 108K263, 114K266), Institute for Aegean Prehistory (INSTAP), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, INSTAP – SCEC, Koç Vakfı, Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı (TİNA), Çeşme – Belediyesi, Urla Belediyesi ve Türk Tarih Kurumu tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmektedir. Kazı ve dokümantasyon çalışmaları sırasında her türlü özveriye gösteren Çeşme – Bağlararası ekip üyeleri Doktor Öğretim Görevlisi Ümit Çayır, Doktor Öğretim Görevlisi İrfan Tuğcu, Doktor Öğretim Görevlisi Yiğit Erbil, Arş. Gör. Ümit Gündoğan, Dr. Michele Massa, Arkeologlar, Mustafa İncirlili, Halil Şaşmaz, Ramazan Güler, Ece Ceren Doğan ve Tülay Gündoğan'a, değerli katkılarında dolayı teşekkür ederiz. Kazı alanının hava fotoğrafları için Sayın Hakan Çetinkaya'ya, küçük buluntuların fotoğraf çekimi için Chronis Papanikolopoulos'a, eserlerin çizimi için Douglas Faulmann ve restorasyon konservasyon çalışmaları için Michel Roggenbucke ile Maria Vlata'ya, makalede kullanılan haritaların modellemesi için de Dr. Michele Massa'ya ve Arş. Gör. Ümit Gündoğan'a ayrıca teşekkür ederiz. ANKÜSAM ve IRERP hakkında daha fazla bilgi için bkz. <http://ankusam.ankara.edu.tr>.

² Aykurt 2010; Erkanal – Karaturgut 2004; Erkanal – Keskin 2009; Şahoğlu 2007; 2012; 2015; Şahoğlu ve diğ. 2011; 2012, 2014.

³ Şahoğlu 2015, Fig. 3.

⁴ Vardar ve diğ. 2017; Öner – Serdar 2018.

yoğunlaşmakta ve bu konu hakkındaki yeni bilgiler sunulmaktadır.

MÖ 2. Binyıl'da Çeşme - Bağlararası

ÇB 2(a-c) tabakası (Orta Minos III ile çağdaş) ve ÇB 1 (Geç Minos IA ile çağdaş) MÖ 2. Binyıl'ın ikinci çeyreğine, ÇB 0. Tabaka ise MÖ 2. Binyıl'ın son çeyreğine tarihlenmektedir (Miken Dönemi). Aralardaki dönemler, kazılan alanlarda tespit edilememiştir⁵.

Çeşme – Bağlararası, 2b evresi, yerleşimde bugüne kadar en detaylı araştırılan dönemdir. Oldukça sistemli bir yerleşim planına sahip olan merkezin bu dönemde bir savunma sistemi ile çevrili olduğu (Res. 4) ve yerleşmeyi doğu – batı doğrultusunda kesen ana cadde ile buna açılan yan yollarla yayıldığı tespit edilmiştir⁶. Sokakların sağ ve solunda yer alan kapılardan evlerin içerisine girilmektedir. Genelde köşeli planlara sahip olan evler arasında, bir köşesi apsisli olan bir örnek de bulunmaktadır⁷. Sokakların akışını engellemek üzere mimari yapılar üzerinde modifikasyonlar yapılması, savunma sistemi ile çevrili yerleşimin, sur duvarları içinde kalan alanının sıkışıklığı nedeniyle olmuş olmalıdır. Yüzeye çok yakın olmasına rağmen, çok iyi korunmuş durumda açığa çıkarılan mimari kalıntıların tamamı yakını günlük yaşam alanlarıdır. Bunlar içerisinde sadece bir tanesi, bir şaraphane yapısına⁸, diğer bir örnek ise bir evin ihti-

yaçlarından daha fazlasını karşılamak için kullanılmış olabilecek bir mutfağa aittir⁹.

Bağlararası'nın ilk ithal seramik örnekleri CB 2b evresinde ele geçmiştir. Minos stilinde, Kiklad Adaları kökenli olan bu seramik örneklerinin sayısı, özellikle Geç Minos IA dönemiyle çağdaş olan 1. Tabaka'da en yüksek sayıya ulaşacaktır. ÇB 2b evresinde ele geçen yerel seramik örneklerine bakıldığında, bunların Batı Anadolu sahil kesimindeki diğer yerleşim yerlerinden de çok iyi bilinen devetüyü / kırmızı astarlı seramik örneklerinden olduğu görülmektedir (Res. 5). Evler içerisinde seramik dışında kemik aletler ve pişmiş toprak ağırlık ile ağırşaklardan oluşan tekstil aletleri ele geçmiştir. Tüm bu örnekler bölgede yerel bir tekstil üretiminin olduğunu kanıtlamaktadır.

Evler ve sokaklarda ele geçen hayvan kemikleri ve botanik kalıntıların analizleri de 2015 yılında başlamıştır. İlk veriler, evler içerisinde birincil kontekslere ait yiyecek kalıntılarının varlığına işaret etmektedir. Bu durum, evlerin tabanlarının düzenli olarak temizlendiğini göstermektedir. Evlerin içerisindeki artıkların olasılıkla sokaklara atılması nedeniyle, sokakların çok hızlı dolduğu ve evlerin eşiklerinin de buna bağlı olarak sürekli bir şekilde yükseltilmiş olabileceği varsayılmaktadır. Bu tabakaya ait evlerin kapılarının ön kısmında tespit edilen dikey yerleştirilmiş levha taşların da sokak tabanlarının seviyesinin yükselmesi ile bağlantılı olabileceği düşünülebilir. Bu konuda önümüzdeki

⁵ En son kronoloji tablosu için bkz. Şahoğlu 2015.

⁶ Şahoğlu 2007, Fig. 1-2.

⁷ Şahoğlu 2007, Fig. 1, 1 No.lu ev (H-1); Şahoğlu 2015, Fig. 5.

⁸ Şahoğlu 2007, Fig. 1-2, 4-6; Şahoğlu 2015, Fig. 7-8.

⁹ Şahoğlu 2007, Fig 1-3; Şahoğlu 2015, Fig. 9.

yıllarda yapılacak çalışmalar, konu ile ilgili daha detaylı bilgiler verebilecektir¹⁰.

Çeşme – Bağlararası'nın 2b evresi, güçlü bir depremle yıkılarak sona ermiştir. Yerleşmedeki hemen hemen tüm mimari kalıntıda izlerini görmek mümkün olan bu depremin akabinde, evlerin birçoğu yenilenmiş, bir kısmı ise kullanım dışı kalarak üzerlerine yeni yapılar inşa edilmiştir. Yerleşmenin özellikle doğu kısmı, eski duvarın üzerine, yeni inşa edilen bir sur duvarıyla, küçültülmüştür. Örneğin ÇB 2b evresine ait H-83 yapısı, depremden sonraki 2a evresinde yerleşim dışında kalarak kullanımdan çıkmıştır (Res. 6). ÇB 2a evresi, deprem nedeniyle 2b evresinden ayrılmasına rağmen, kültürel anlamda tam bir devamlılığı yansıtmaktadır.

Çeşme – Bağlararası, 2a evresini takip eden 1. Tabaka, yerleşiminden daha çok tüm alana yayılmış çukurlarla temsil edilmektedir. İçlerinden yanmış malzemeler, seramik, kemik ve çeşitli küçük buluntular çıkan bu çukurlar, Geç Minos IA dönemi ile çağdaş olan bu tabakada, Çeşme – Bağlararası'nın özellikle Girit Minos deniz ticaretinde önemli bir liman olarak görev yaptığını göstermektedir. Yerli seramik örnekleri yanında ele geçen çok sayıda ithal seramik örneği, Girit yanında özellikle Kiklad Adaları ve Güneydoğu Ege Adaları'nda üretilmiş örnekleri temsil etmektedir¹¹. Bu dönemin tekstil aletlerinde de Ege özellikli örneklerin sayıca arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle Girit – Minos tipi buhurdanlıklar ve kan-

diller, bu kültüre ait farklı uygulama ve geleneklerin, Çeşme – Bağlararası'nda kendine yer bulduğunu göstermektedir.

Çeşme – Bağlararası, 1. Tabaka'dan sonra kültürel anlamda bir kesintiye uğramaktadır. Bu aşamada, 1. Tabaka kalıntılarının üzerinde, tespit edilen volkanik bir kül tabakası¹², tüm Ege ve Akdeniz dünyasını etkileyerek, kültürlerin çöküşüne yol açan Thera volkanının patlaması ile bağlantılı olabilir. Bu konudaki analiz çalışmaları henüz kesin bir sonuca ulaşmamış olmasına rağmen, daha detaylı çalışmalar, Bağlararası'nda 2012 yılında tespit edilen volkanik küllerin, büyük olasılıkla Thera patlaması ile bağlantılı olmadığına, zamansal olarak benzer bir döneme ait tabakalarda ele geçmesine rağmen, beklenenin aksine belki de bugüne kadar bilinmeyen ve İzmir Bölgesi'ne daha yakın mesafede olması gereken farklı bir volkanik patlamaya ait izler de içerdiğine dair bulgular vermeye başlamıştır. İlk analiz sonuçlarına göre¹³ volkanik kül içerisinde olasılıkla birden çok volkanik patlamaya ait izlerin bulunmaktadır. Bu kül tabakası, bu güne kadar bilinen bilgilerin dışında, yeni bir bilgi olarak, Thera patlaması ile eş zamanlı, Çeşme'ye daha yakın mesafedeki bir başka volkanın da aynı anda püskürmüş olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu konudaki son sözü söylemek için henüz erkendir.

Çeşme – Bağlararası, bu tabakadan sonra bir süre iskan edilmemiştir. En azından kazılan alanlar içerisinde Thera volkanının patlamasını takip eden aşama-

¹⁰ Çeşme – Bağlararası'nın bio-arkeolojik verileri, Dr. Valasia Isaakidou başkanlığında bir ekip tarafından değerlendirilmektedir.

¹¹ Şahoğlu 2007, Fig. 10-12; Şahoğlu 2012, Res. 6; Şahoğlu 2015, Fig. 12-14.

¹² Şahoğlu ve diğ. 2014, 184, Res. 2-5.

¹³ Bağlararası'nda ele geçen volkanik küllerin analizleri Viyana'da Atom Enstitüsü'nde Dr. Max Bichler ve Dr. Johannes Sterba tarafından gerçekleştirilmiştir

ya ait kalıntılar ele geçmemiştir. Bu alandaki en geç arkeolojik veriler ÇB 0 tabakası olarak adlandırılan Geç Tunç Çağı'na aittir. Bu tabakaya ait iki silo¹⁴ ve birkaç çukur¹⁵, Bağlararası'nın bu döneme ait kalıntılarının büyük olasılıkla yüzeyden tamamen aşınmış olabileceğini düşündürmektedir. Bir diğer olasılık ise bu dönem yerleşmesinin yakınlarda, henüz kazılmamış bir noktada olmasıdır. Silolar ve çukurlarda ele geçen malzeme, dönemin karakteristiği olan ithal ve yerel Miken seramik örneklerini vermiştir. Bağlararası'nın bölgeye has yerli seramik örnekleri yanında bulunan bu ithal ve ithal taklidi örneklerle birlikte çeşitli mühürler ve bir bronz mızrak ucu, bu dönemin dikkate değer diğer buluntuları oluşturur.

Bağlararası, bu dönemden sonra yeniden terk edilmiş ve tekrar bir daha iskan edilmemiştir.

MÖ 3. Binyıl'da Çeşme - Bağlararası

Çeşme – Bağlararası'nın özellikle MÖ 3. Binyıl'a tarihlenen tabakaları, henüz detaylı olarak yayınlanmamıştır. Bu makale kapsamında ele alınan veriler, bu dönem yerleşmesi ile ilgili ilk kez bu kadar kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. MÖ 3. Binyıl ortalarında Batı Anadolu sahil kesiminde çok büyük olmayan bir sahil kasabasındaki hayatın izlerini bulabileceğimiz bu yerleşim yeri, MÖ 2. Binyıl yerleşiminin hemen yanında, batısında yer almaktadır (Res. 2, 16). Bu tabakaların incelenmesine yönelik arkeolojik kazılar en yoğun olarak 2005 ve 2009 yıllarında gerçekleştirilmiştir.

Çeşme – Bağlararası'nın bugüne kadar tespit edilen en erken tabakaları MÖ 3. Binyıl ortalarına tarihlenmektedir. Kısıtlı bir alanda incelenebilen MÖ 3. Binyıl tabakaları, yaklaşık 200-250 yıllık bir iskânın varlığını yansıtmaktadır. Zigzag yapan bir sokakla birbirinden ayrılan, ortak duvarlara sahip yapı bloklarından oluşan mimari, genel hatlarıyla Batı Anadolu sahil kesiminin karakteristik yerleşim modeline uyum sağlamaktadır (Res. 3, 16). Bağlararası'nın yerleşim planına benzeyen örnekler, MÖ 3. Binyıl'ın ilk yarısında Batı Anadolu sahil kesiminde Liman Tepe¹⁶, Bakla Tepe¹⁷, Troia¹⁸, Çukuriçi¹⁹, Beşiktepe²⁰, Doğu Ege Adaları'nda Poliochni²¹, Termi²², Emporio²³ gibi merkezlerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu yerleşim modelinde sokaklarla ayrılmış ve ortak duvarlar kullanan yapı adaları yer almaktadır plan olarak, İç Batı Anadolu'dan daha farklı bir yapı gösterir.

Bağlararası'nda açığa çıkarılan yapıların duvarları, tabanda taş temelli (Res. 7), üstte ise kerpiç bloklarla yükseltilmiştir. Kerpiç blokları tüm yapılarda taş temel üzerine oturtulurken, mekan içinde yapılan ara bölme duvarlarında taş temel kullanılmadan direk zemin üzerine yerleştirildiği görülmektedir. Bu duvarlar yapının ana duvarları gibi taşıyıcı olmaktan çok, mekan içerisinde farklı faaliyet alanları yaratmak için inşa edilmişlerdir. Bu ara

¹⁴ Şahoğlu ve diğ. 2014, 185.

¹⁵ Aykurt 2010.

¹⁶ Erkanal – Şahoğlu 2016, p. 158; Erkanal ve diğ. 2012, 473, Çiz. 1.

¹⁷ Erkanal 2008, 167; Erkanal 2011, 130; Erkanal – Şahoğlu 2012, 94.

¹⁸ Ivanova 2016, 43, Fig. 4.

¹⁹ Horejs ve diğ. 2017, 96-97.

²⁰ Korfmann 1987, 132-133.

²¹ Kouka 2002, 66.

²² Lamb 1936, 37.

²³ Hood 1981.

duvarlarının yüksekliği olasılıkla tavana kadar uzanmayıp daha kısa tutulmuştur. Genellikle tek mekânlı olan CB 3 Tabaka'sı yapıları içerisinde genelde orta kısımda, bazen de iç kısma yakın bir alanın ortasında, bir ocak yeri bulunmaktadır (Res. 8-9, 16). Her mekanda karşımıza çıkan bu özellik yapıların domestik fonksiyonunu ortaya koyma adına da önemli bir detaydır. Her örnekte olmasa da bazı yapılarda, söz konusu ocaklar, sıvalı ve yerden yükseltilmiş bir platformun üzerinde yer almaktadır (Res. 8-9, 16). Bazı evlerin tabanları onlarca kez sıvanarak beyaz, kireçli bir malzeme ile kaplanmıştır (Res. 8). Aynı malzemenin duvarların sıvanmasında da kullanıldığı gözlenmektedir. Özellikle M-52 nolu yapı içerisindeki iç mimari detaylar, yapının kullanımıyla bağlantılı olarak önemli bilgiler vermektedir²⁴ (Res. 8, 16). Bu yapının kapısı büyük olasılıkla kuzeybatı kısımda olmalıdır. Kazılmayan alan içerisine giren bu alanda, kapıdan mekana girince hemen sol tarafta sıvalı iki adet kareye yakın haznenin olduğu anlaşılmıştır (Res. 16). Kerpiç, kil ve sıva kullanılarak yapılan bu iç donanım detayları, evlerin içerisindeki farklı kullanım fonksiyonlarına sahip alanların belirlenmesine de yardımcı olmaktadır. 52 nolu evin orta kısmında yer alan platformlu ocak yerinin hemen yanında, ev tabanında gözlemlenen bazı dairesel siyah yanık izlerinin, ahşap dikmelere ait olduğu düşünülmektedir (Res. 8, 16). Uzun bir plan sunan bu yapının ocağın bulunduğu kısmın üst bölümünün açık olabileceği ve yerleştirilen dört adet direğin üst tavanın yükünü taşımaktan çok ocak üstünde bırakılan boş alanın ahşap çatısıyla bağlantı-

lı olabileceği düşünülmektedir. Tavanda açılan bu boşluk, yapı içerisinde ocak dumanının tahliye edilmesine, mekan içinin havalandırılmasına ve ışıklandırılmasına dönük bir faaliyet amacıyla kullanılmış olmalıdır. Ahşap dikme delikleri, evlerin strüktürel yapısının anlaşılması adına önemli bir detaydır. Kazı sırasında bu yapının geçirdiği bir yangın veya ani bir yıkım nedeniyle terk edildiği anlaşılmıştır. Mekanın doğu kısmında, in situ durumda 5 adet sığ çanak, perdah taşları, bir geyik boynuzu ve ağırşaktan oluşan bir buluntu grubuyla karşılaşılmıştır (Res. 10). Sığ çanakların detaylı olarak incelenmesiyle bu çanak grubunun henüz yüzey işlenişi açısından tamamlanmamış kaplar olduğunu göstermiştir. Söz konusu buluntu grubu, genelde domestik amaçlı olan evlerin aynı zamanda Liman Tepe'deki uzun evlerde olduğu gibi, üretim alanı olarak da kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Kazılan alan, içerisinde açığa çıkarılan diğer yapılarla birlikte değerlendirildiğinde, CB 3 tabakasındaki Çeşme – Bağlararası'nda standart bir yapı planının olmadığı görülmektedir. Tamamı köşeli dikdörtgene yakın planlı olan yapıların bazıları daha uzun bazıları daha kısa, bazıları da daha trapez formludur (Res. 3, 16). Yapıların tamamına yakını, sokağa dar kısa duvarı üzerinde açılırken sokağın güneybatısında kalan M-35 nolu evde farklı bir uygulamaya gidilerek sokağa paralel uzanan uzun yan duvarı üzerinde kapı girişi bırakılmıştır (Resim 16). Benzer uygulamalarla Termini IV²⁵ ve Emporio IV²⁶ evreleri yapılarında da karşılaşılmaktadır. Diğer farklı bir düzenleme de, sokağın

²⁴ Şahoğlu ve diğ. 2012, Res. 2-8.

²⁵ Lamb 1936, Plan 5.

²⁶ Hood 1981, 120.

kuzeybatısında, sokağın köşe yaptığı kısımdaki M-36 nolu yapıda görülür. Yapının sokak kenarında bulunan duvarı hafif apsis yaparak ovalleştirilmiştir. Aynı şekilde Termi IV²⁷ ve Emporio IV²⁸ evleri yapılarında da benzer düzenlemeler görülmektedir. Bazı yapılar içerisinde birden çok mekan bulunmaktadır. Örneğin 39 Nolu ev içerisinde²⁹ en az 3 farklı kullanım evresi tespit edilmiş ve bu farklı kullanım evreleriyle bağlantılı olarak da zaman zaman küçük boyutlu farklı iç mekanlar oluşturulduğu anlaşılmıştır (Res. 7, 16). Belli bir evrede, bu evin güneybatıdaki duvarı üzerinde yer alan bir kapının da örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır.

Evlerin ortak duvarlara sahip olmasından yola çıkarak çatılarının düz damlı olduğu düşünülebilir. Ortak duvar kullanımını, yerleşmedeki sosyal yapı hakkında da bilgiler vermektedir. Ortaklaşa kullanılan bir duvarın veya çatının tahrip olması durumunda, bunun yine kolektif bir çabayla yenileneceğini düşünmek yanlış olmaz.

Yerleşimin genel planına bakıldığında, sokaklarla ayrılmış yapılaşmanın çok sık olduğu ve mümkün olan en küçük alanın bile değerlendirildiği görülmektedir. Bu durum, Batı Anadolu sahil kesimindeki MÖ 3. Binyıl yerleşimlerinin tamamında olduğu gibi, Bağlararası'nın da bir savunma sistemi ile çevrili olması gerektiğini akla getirmektedir. Maalesef kazılar sırasında henüz MÖ 3. Binyıl savunma sistemine ait herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Evler içerisinde ele geçen seramik, bölgenin özellikle Liman Tepe'den de bilinen yerel seramik gelenekleri ile tam bir uyum içerisinde. Günlük kullanım amaçlı çanaklar (Res. 13), testiler (Res. 12) ve depolama veya yemek pişirme amaçlı üç ayaklı veya ayaksız çömlekler (Res. 14), kap formlarının tamamına yakını oluşturulmaktadır (Res. 11). Genelde orta nitelikli bir karaktere sahip olan seramik koyu yeşil, kahverengi / gri / siyah veya kırmızı astarlıdır (Res. 11). Tamamı el yapımı olmasına rağmen, özellikle yüzey toprağının hemen altındaki seviyelerde ele geçen bazı "çark yapımı tabak" parçaları, yerleşimde MÖ 3. Binyıl'ın 3. Çeyreğine ait iskanın da bulunduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Söz konusu seramik örnekleri, bu dönemde Çeşme – Bağlararası'nın Anadolu Ticaret Ağı ile bağlantılı bir sistemin içerisinde yer almış olabileceğini göstermesi açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Küçük buluntular arasında, tekstil aletleri en yaygın grubu oluşturmaktadır (Res. 11, 14). Tamama yakını pişmiş topraktan olan ağırlık ve ağırşaklar birçok farklı tiptedir (Res. 11, 14). Bu durum, Çeşme – Bağlararası'nda MÖ 3. Binyıl ortalarında farklı tekniklerde üretilmiş çok gelişmiş bir tekstil üretiminin olduğuna işaret etmektedir.

Bölge, maden yatakları açısından çok büyük önem taşımaya rağmen, Bağlararası'nda madencilik açısından çok az sayıda veri bulunmaktadır. MÖ 3. Binyıl yerleşiminde ele geçen bronz eşyalar, bir yansı baltayla çeşitli iğnelerden oluşmaktadır.

Çakmaktaşı alet kullanımı, lokal özellikler yansıtmaktadır (Res. 11). Ancak taş

²⁷ Hood 1981, 116, 118

²⁸ Hood 1981, 120.

²⁹ Şahoğlu ve diğ. 2012, Res. 2.

aletler açısından en ilginç durum, Bağlararası'nda yok denecek kadar az sayıda obsidyene rastlanmış olmasıdır. Kazılan tüm MÖ 3. Binyıl yerleşim alanı içerisinde ancak birkaç tane çok küçük obsidyen dilgi parçası ele geçmiştir.

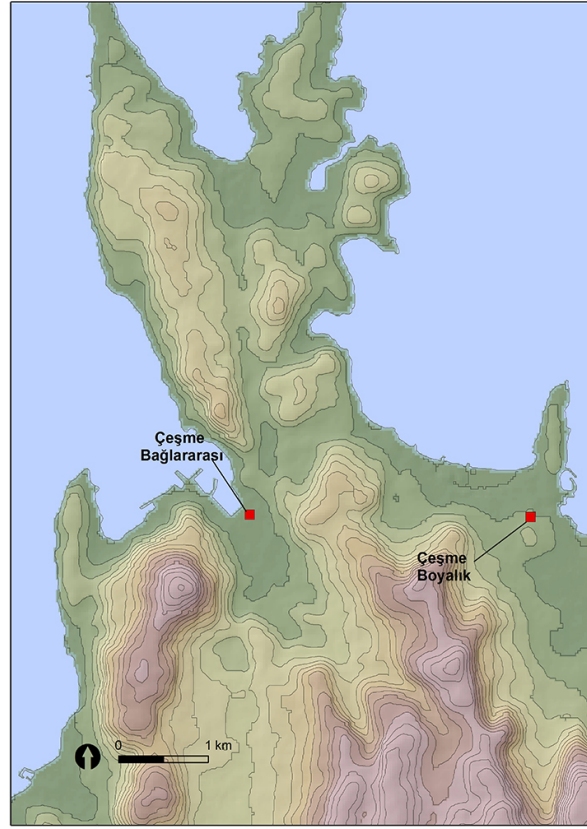
Çeşme – Bağlararası'nda bugüne kadar ele geçen arkeolojik verilerin ilk değerlendirmeleri, Ege'nin en iyi doğal liman şartlarından birine sahip olmasına rağmen, MÖ 3. Binyıl ortalarında bu yerleşimde büyük ölçüde yerel özellikler gösteren ve özellikle deniz aşırı bağlantıları şaşırtıcı boyutta az olan bir topluluğun yaşadığına işaret etmektedir. Bu resim, MÖ 2. Binyıl'ın ikinci çeyreğinde tamamen değişmekte ve Bağlararası, Girit – Minos kültürünün ağırlığında gerçekleştirilen Ege deniz ticaretinde önemli bir liman kenti olarak bambaşka bir karakterde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle denizcilik teknolojileri ve gemi yapımındaki gelişmelerin, bu konuda belirleyici bir rol oynamış olması mümkündür. Detaylı yayın çalışmaları sonucunda bu önemli değişimin neden ve sonuçları konusunda daha kapsamlı verilere ulaşılabileceğine şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

- Aykurt 2010 A. Aykurt, “Late Bronze Age Pottery from Çeşme – Bağlararası”, *OL-BA XVIII*, 2010, 1-63.
- Erkanal 2008 H. Erkanal, “Die Neuen Forschungen in Bakla Tepe bei İzmir”, içinde: H. Erkanal - H. Hauptmann - V. Şahoğlu - R. Tuncel (ed.), *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age* (Ankara 2008) 165-178.
- Erkanal 2011 H. Erkanal, “Erken Tunç Çağı Batı Anadolu Sahil Kesimi Yerleşim Modelleri ve Konut Mimarisi”, içinde: V. Şahoğlu – P. Sotirakopoulou (ed.), *Karıyadan Karşıya, MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu* (İstanbul 2011) 130-136.
- Erkanal – Karaturgut 2004 H. Erkanal – E. Karaturgut, “2002 Yılı Çeşme – Bağlararası Kazıları”, *KST* 25.2, 2004, 153 – 164.
- Erkanal – Keskin 2009 H. Erkanal – L. Keskin, “Relations between the Urla Peninsula and the Minoan World”, içinde: C. McDonald – E. Hallager – W – D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean* (Athens 2009) 97 – 110.
- Erkanal – Şahoğlu 2012 H. Erkanal – V. Şahoğlu, “Bakla Tepe (1995-2001)”, içinde: O. Bingöl – A. Öztan - H. Taşkıran (ed.) *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı, DTCE, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Anadolu / Anatolia, Ek. III.2 (Ankara 2012) 91-98.
- Erkanal ve diğ. 2012 H. Erkanal – V. Şahoğlu – A. Aykurt – O. Kouka – İ. Tuğcu, “Liman Tepe 2010 Yılı Kara Kazıları”, *KST* 33.4, 2012, 463-478.
- Erkanal – Şahoğlu 2016 H. Erkanal – V. Şahoğlu, “Liman Tepe, an Early Bronze Age Trade Center in Western Anatolia: Recent Investigations”, E. Pernicka – S. Ünlüsoy – S. W. E. Blum (ed.), *Early Bronze Age Troy: Chronology, Cultural Development and Interregional Contacts, Proceedings of an International Conference held at the University of Tübingen, (May 8–10)* (Bonn 2009) 157-166.
- Hood 1981 S. Hood, *Excavations in Chios 1938-1955: Prehistoric Emporio and Ayio Gala, Vol.1*. Athens: British School of Archaeology at Athens (London 1981).
- Horejs ve diğ. 2017 B. Horejs – S. Grasböck – M. Röcklinger, “Continuity and Change in an Early Bronze Age 1 Metal Workshop”, içinde: B. Horejs (ed.), *Çukuriçi Höyük 1 Anatolia and the Aegean from the 7th to the 3rd*, *Oriental and European Archaeology* 5, Austrian Academy of Sciences (Vienna 2017) 95-125.
- Ivanova 2016 M. Ivanova, “Stratigraphy and Architecture of Troy I: The Excavations in “Schliemann’s Trench” içinde: E. Pernicka – S. Ünlüsoy - S. W. E. Blum (ed.), *Early Bronze Age Troy: Chronology, Cultural Development and Interregional Contacts: Proceedings of an International Conference held at the University of Tübingen (May 8–10, 2009)* (Bonn 2016) 39-48.

- Korfmann 1987 M. Korfmann, “Beşik-Yassitepe, 1986 Kazı Raporu”, *KST* 9.1, 1987, 131-134.
- Kouka 2002 O. Kouka, *Siedlungsorganisation in der Nord- und Ostägäis während der Frühbronzezeit, 3. Jt. v.Chr.* Vol. 58 (Raden Westfalia 2002).
- Lamb 1936 W. Lamb, *Excavations at Thermi in Lesbos* (Cambridge 1936).
- Öner – Vardar 2018 E. Öner – S. Vardar, “Santorini Tephra Bulguları ve Mikropaleontolojik Analizler Işığında Çeşme Bağlararası (İzmir) Tunç Çağı Jeoarkeolojisi”, *Jeomorfoloji Derneği Bülteni* 2, 2018, 21 – 31.
- Şahoğlu 2007 V. Şahoğlu, “Çeşme – Bağlararası: A New Excavation in Western Anatolia”, içinde: F. Felten - W. Gauss - R. Smetana (ed.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms. Proceedings of the International Workshop held at Salzburg, (October 31st – November 2nd)* (Vienna 2007) 309-322.
- Şahoğlu ve diğ. 2011 V. Şahoğlu – H. Erkanal – Ü. Çayır Böyükulusoy, “2009 Yılı Çeşme – Bağlararası Kazıları”, *KST* 32, 2010, 463-474.
- Şahoğlu ve diğ. 2012 V. Şahoğlu, “Çeşme – Bağlararası”, içinde: O. Bingöl - A. Öztan - H. Taşkıran (ed.), *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü Taribçesi ve Kazıları (1936-2011)* (Ankara 2012), 83-90.
- Şahoğlu ve diğ. 2014 V. Şahoğlu - Ü. Çayır Böyükulusoy – Y. H. Erbil - H. Erkanal – İ. Tuğcu, “2012 Yılı Çeşme – Bağlararası Kazıları”, *Anadolu / Anatolia* 40, 2014, 179-194.
- Şahoğlu 2015 V. Şahoğlu, “Çeşme – Bağlararası: A Western Anatolian Harbour Settlement at the Beginning of the Late Bronze Age”, içinde: N. Stampolidis – Ç. Maner – K. Kopanias (eds.) *NOSTOI: Indigenous Culture, Migration and Integration in the Aegean Islands and Western Anatolia during the Late Bronze Age and Early Iron Age* (İstanbul 2015) 593 – 608.
- Vardar ve diğ. 2017 S. Vardar – E. Öner – R. İlhan, “Bağlararası Höyüğü Çevresinde Paleocoğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları (Çeşme – İzmir)”, *Türkiye Jeoloji Bülteni* 60, 2017, 589 – 614.

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

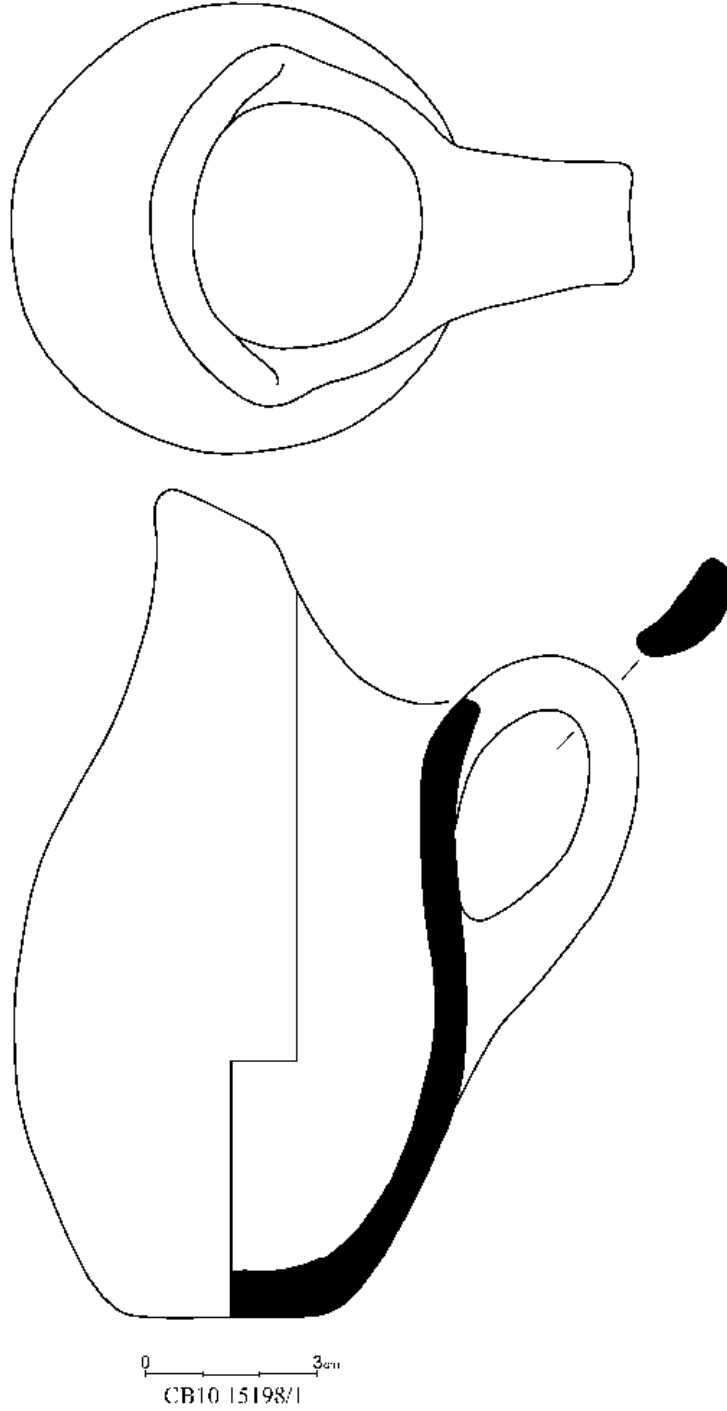

Resim 10

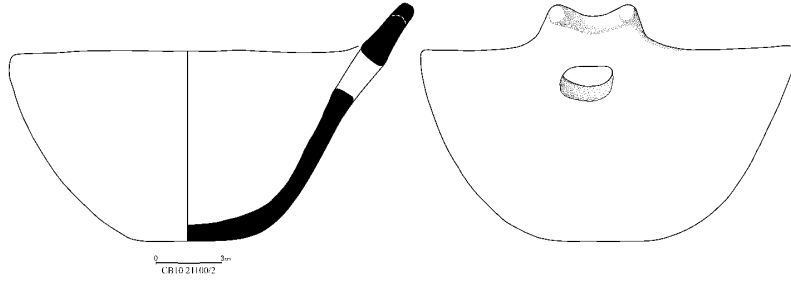

Resim 11

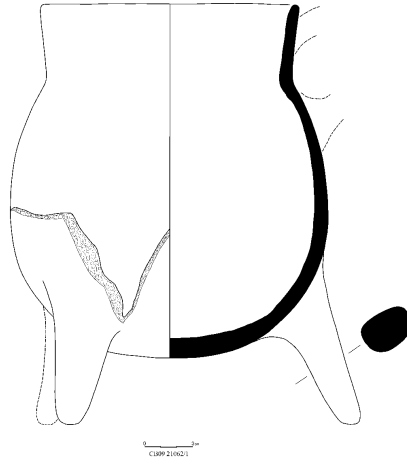

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

